№ 237 Դեկտեմբերի 19 (31) 1881 Դեկտեմբերի 19 (31) № 237

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբլի:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հայոց խնդիր:—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Նամակ Բագուից: Ներքին լուրեր:—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Ֆրանսիա: Անգլիա: Իտալիա: Արտաքին լուրեր:—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ:—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ:—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ: Դաւիթ բէկ:

ՀԱՅՈՑ ԽՆԴԻՐ

„Journal d'Orient“ լրագրի № 50 մէջ տպվեցաւ Թիւրքաց Հայաստանի ազգահամարը, որից երևում է թէ քրիստոնեաները Թիւրքաց Հայաստանում աւելի բազմաթիւ են, քան թէ մահմետականները: Այն հայոց վիլայէթներում, որոնց համար ինքնավարութիւն է պահանջվում, յայտնվում է որ հայերի և ասորիների ազգաբնակութիւնը միասին հասնում է 1,152,854 թւին: Բայց որովհետև այդ ազգահամարը կատարվեցաւ հայոց պատրիարքի հրամանով, Թիւրքաց կառավարութիւնը իր կողմից հրամայել է նոր ազգահամար կատարել հայոց նահանգներում:

Վիէննայի ֆրանսիական թերթը հետաքրքիր մանրամասնութիւններ է հաղորդում թէ ինչպէս է կատարվում կառավարչական ազգահամարը: Պաշտօնեան տեղացի մի մահմետականի և մի քրիստոնեայի ուղեկցութեամբ շրջում է քաղաքի կամ գիւղի մէջ և ներկայանալով իւրաքանչիւր տան դրան առջև հարցնում է դուռը բաց անողին թէ ինչքան բնակիչ ունի այդ տունը: կանայքը և աղջիկները չեն հաշւում, այդպիսով երկրի բնակիչների կէսը, ուրեմն, անտես է առնվում: Բացի սրանից հայերը, որոնք ծանրաբեռնված են այլ և այլ հարկերով, դիտմամբ պակաս են ցոյց տալիս իրանց ազգակիցների թիւը, որպէս զի պակաս հարկ վճարեն կառավարութեանը: Տէրութեան հաշւողները մտնելով մի հարուստի տուն, հրամայում են բերել իրանց համար մի ձրի ճաշ, կաֆէ, ծխախոտ,—և այն ժամանակ տան բնակիչների հաշիւը կատարվում է աւելի էլ անհոգ կերպով:

Մահմետականները, ընդհակառակն, ենթարկված լինելով զինւորագրութեանը, չեն կարող ծածկել իրանց թիւը պաշտօնական հաշւողներից:

Ընթերցողները տեսնում են, ուրեմն, որքան թերութիւններ ունի Թիւրքաց կառավարչական ժողովրդագրութեան սիստեմը, և որքան կարելի է հաւատալ Թիւրքաց պաշտօնական ազգահամարին:

Բայց „Ժուրնալ դ'Օրիան“ լրագրում տպված Հայաստանի ազգահամարը աւելի ճիշդ կարելի է համարել, թէև այդ ազգահամարի մէջ ցոյց տուած հայերի թիւը կարելի է minimum համարել: Չը պէտք է մոռանալ որքան արգելքների է հանդիպել հայոց պատրիարքը իր դիտաւորութիւնը իրագործելու ժամանակ:

Այդ ազգահամարից յայտնվում է որ հայերը Թիւրքաց Հայաստանում կազմում են ազգաբնակութեան մեծամասնութիւնը, այն է 1,152,854 հոգի, այն ինչ մահմետականները՝ թիւրքերը, քիւրդերը և չերքեզները միասին, շատ շատ 900,000 հոգի: Չը պէտք է մոռանալ որ մահմետականների այդ թւի մէջ Թիւրքաց կառավարութիւնը հաշւում է և քիւրդերի այն թափառական ցեղերին, որոնք ամենևին թիւրքահպատակ չեն, այլ պարսկահպատակ են և որոնք ամառը անցնում են Պարսկաստանից դէպի Թիւրքաց Հայաստանը:

Եւ չը նայելով այդ ճարտարախօս թւանշաններին, եւրոպական դիպլօմատիան դեռ ևս չէ համոզվում Թիւրքաց Հայաստանին ինքնավարութիւն տալու և այդ երկրի մէջ քրիստոնեայ նահանգապետ ու քրիստոնեաներից բաղկացած վարչութիւն նշանակելու անհրաժեշտութեան մէջ: Վերջին լուրերին նայելով թիւրքեան դարձեալ դիտաւորութիւն ունի նշանակել Հայաստանում մի մահմետական նահանգապետ:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

Դեկտեմբերի 4-ին

Անցեալ շաբաթ այստեղի հայ թատրօնասիրաց խումբը ներկայացրեց Սունդուկեանի «Քանդված Օջախ» պիէսան և «Անմահ կատակ» վօդեվիլը: Առաջին պիէսան լաւ անցաւ: Ներկայացման նպատակը բարեգործական էր, բայց հաշիւը դեռ ևս չէ տրված:

Մահմեդականների մուհարրամի տօնին հայ կանայք էլ փոսում են պարսից մզկիթը, նուիրում են փող ու չորս և լաց են լինում, կուրծքին զարկելով: Եթէ հայ լուսաւորչական հոգևորականներից լսէինք քարոզներ, կենդանի ջերմեռանդ խօսք, այդ տեսակ անճոռնութիւն չէր պատահի:

Երկու շաբաթ է որ ձիւնել էր Բագուի մէջ: Բայց ձիւնը կրկին հալվել էր: Իսկ այսօրվանից սկսվեց իսկական ցուրտը և կրկին ձիւն է գալիս:

Հաւատացնում են որ այստեղի նաւթատէրերը սպասում են որ բոլոր ընկերները Ռուսաստանից վերադառնան, որպէս զի ձեռք տան մի ընկերութեան կազմակերպութեանը, որ պէտք է մրցէ Նոբելի հետ: Սրանց պարագլուխն է պ. Միրզօև: Կը տեսնենք:

Յայտնի է որ շոգեկաթսան տաքացնելու համար այրում են փայտ, քարածուխ, և այլն: Մի տաս տարի առաջ այստեղ պ. Լէնց հնարել է փարսունկա անուած մեքենայ, որի երկու ծորակներ, որոնց միջից է գալիս մինով շոգին, իսկ միւսով նաւթի մնացորդ և այդպէս թրջվելով բոցավառ-

---

ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ

(1722—1728)

ԺԹ.

Չը նայելով Չէվլու բերդի երեք անցքերը փակված էին հայոց զօրքերով, բայց այդ անցքերից ներս մուտք գործելը սարսափելի դժուարութիւններ ունէր: Բնական էր, որ թուրքերը կանգնեցնէին իւրաքանչիւր անցքի վրա յիսուն հրացանաւորներ, այնուհետև ոչ մի հայ զինւոր չէր կարող մուտք գործել բերդի մէջ: Այդ հասկանում էր բերդակալ խանը, և այդ էր նրա յամառութեան գլխաւոր պատճառը: Նա աներևակայելի էր համարում, որ թշնամին կարողանար գրաւել իր անմատչելի ամրութիւնները: Այդ հասկանում էր և բէկը, չէր ցանկանում իր կողմից մեծ կորուստով ձեռք բերել նրա ամրութիւնները: Նա աշխատում էր իր զինւորների արիւնը փոխարինել պատերազմական խորամանկութիւններով: Իսկ այդ խորամանկութիւնները արդէն գործ դրված էին: Բայց ոչ խանը և ոչ նրա աւագանին չը գիտէին, որ թշնամին արդէն բերդի միջումն է, գործում է, որոգայթներ է լարում հէնց նրանց քթի տակին...

Բռնակալը կարող է երկնել միայն հրէշաւոր մտքեր. ռազմագիտական նուրբ կանխատեսութիւնները նրան ծանօթ չէին: Գլխատելով իր հայ բնակիչներին, և նրանց կառափները նետելով դէպի թշնամու բանակը,—դրանով խանը մտածում էր սարսափ ձգել բէկի վրա և նրան հեռացնել իր բերդի մօտից: Խանի հրամանը արդէն յայտնի էր թէ բերդի թիւրք բնակիչներին և թէ նրա զինւորներին: Վաղորդեան նամազը կատարելուց յետոյ պիտի սկսվէր կոտորածը: Հայերի տները, կայքը, կանայքը, զաւակները արդէն հարևանօրէն բաժանված էին իրանց դրացի մահմեդականների մէջ: Եւ այդ կարգադրութիւնները յայտնի էին իրանց՝ հայերին:

Այդ կարգադրութիւնների վրա ծիծաղում էր մի սարսափելի մարդ, ծիծաղում էր հսկայի և սատանայի ծիծաղով: Նա գտնվում էր նոյն ժամում իւզբաշի Սարգսի տան սենեակներից մէկի մէջ, որը առանձնացած, բաժանված էր կանանց բնակարանից:

Իւզբաշի Սարգիսը մի սպիտակամօրուք ծերունի էր, խելացի, փորձված և բարեսիրտ: Նա ծանօթ էր խանին որպէս հայերի ներկայացուցիչը, որպէս նրանց տանուտէրը: Երբէք նրա տանից պակաս չէր լինում Աստուծոյ հիւրը, իսկ այս գիշեր ընդունել էր իր մօտ այն «սարսափելի մարդուն», որ վերևում յիշեցինք:—Դա տէր Աւետիքն էր, բէկի անգութ զօրապետներից մէկը: Նրա շուրջը շարված էին մի քանի հոգի բերդի հայ բնակիչների երևելիներից, ուշադրութեամբ լսում էին նրա խօսքերը:

Տանուտէրը, որպէս զի մահմեդականների կասկածը չը յարուցանէ իր տան մէջ հաւաքված ժողովի վրա, առաջուց լուր էր տարածել, թէ դիտաւորութիւն ունի հայերից մի մեծ գումար հաւաքել, ներկայացնել խանին, և դրանով նրա բարկութիւնը ամոքել, և նրա հպատակ, հաւատարիմ հայերի կեանքը ազատել կոտորածից: Այդ լուրը հասել էր խանի ականջին: Նա իր մէջ նոյնպէս ծիծաղում էր հայերի միամտութեան վրա, սպասում էր ստանալ գումարը, յետոյ հրամայել, որ նրանց գլխատեն:

Բայց իւզբաշի Սարգսի տան խորհուրդը, փոխանակ «փիշքէշի» վրա մտածելու, զբաղված էր այլ պատրաստութիւններով:

Տէր Աւետիքը, որ բէկի կամաւորների թւում մտնելուց յետոյ զինւորականի հագուստ էր կրում, և որը այդ բերդում մտաւ սափրիչի կերպարանքով, այժմ հագած ունէր քահանայի նուիրական զգեստը: Երևի, ռամիկի վրա աւելի ազդեցութիւն գործելու համար, պէտք էր այդ հագուստով ներկայանալ նրան: Նա դարձաւ դէպի իր շուրջը նստողները, ասելով.

—Ձեզ պէտք է կոտորեն, անպատճառ պէտք է կոտորեն, այդ դուք ինքներդ գիտէք: Ուրեմն ձեզ համար մի և նոյն է, թէ ինչ մահով կը մեռնէք: Աւելի լաւ չէ, որ սուրը ձեռքում պաշտպանէք ձեր անձը, ձեր կնիկները, ձեր զաւակները ու տղամարդի պէս մեռնէք: Բայց եթէ լսէք ինձ, ես կարող եմ հաւատացնել ձեզ, որ կենդանի կը մնաք: Դուք կազատէք ձեր անձը ու բոլոր նրանց, որոնք սիրելի են ձեզ համար: Ձեզ հարկաւոր է մի քանի ժամ կռուել միայն, և շուտով կը տեսնէք, բէկի զօրքերը ձեզ օգնութեան հասած: Այնուհետև այն, որ մահմեդականները վճռել են գործ դնել ձեզ վրա, մենք գործ կը դնենք նրանց վրա...

—Մենք պատրաստ ենք, ասաց նրանցից մէկը,—բայց դժուարութիւնը նրանումն է, որ զէնքեր չունենք, մեր զէնքերը խլեց խանը:

—Դուք ուժեղ ձեռքեր ունէք և այդ բաւական է, իսկ զէնքեր յետոյ կը տանք ձեզ, ասաց քահանան:—Հարկաւոր է սկզբում զինւորվել այն գործիքներով, ինչ որ կը գտնվի ձեր տներում. թող լինի դա կացին, ուրագ, մանգաղ, բահ, շամփուր, մահակ, վերջապէս հասարակ փայտի կտոր, մի և նոյն է: Այդ զէնքերը ձեզ պէտք են միայն փողոցներում պաշտպանվելու համար, իսկ երբ կը հասնենք ամրոցին, այնտեղ կը փոխէք ձեր ունեցածը իսկական զէնքերով:

—Ինչպէս, հարցրին նրանից:

—Ես հարկաւոր չեմ համարում ձեզ բացատրել, թէ ինչպէս կարող է յաջողվել այդ, բայց իբրև քահանայ, իբրև Աստուծոյ տաճարի պաշտօնեայ, հաւատացնում եմ ձեզ, որ ինքը մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսը կօգնէ մեզ և թոյլ չի տայ, որ իր գառները մորթվեն մահմեդականների ձեռքով: Ձեզ հարկաւոր է միայն այնքան քաջութիւն ունենալ, և հասնել մինչև խանի ամրոցը:

—Բոլոր դժուարութիւնները մինչև այնտեղ ողջութեամբ հասնելն է, ասաց նստողներից մէկը:

—Ոչինչ դժուարութիւն չը կայ: Ձեզ յայտնի է, որ մենք այդ մասին բոլոր կարգադրութիւնները արել ենք: Ես ինքս իմ քաջ ընկերներիս հետ կառաջնորդենք ձեզ: Դուք միայն այն ասեցէք, թէ քանի հոգի կարող էք պատրաստել:

—Աւելի քան հարիւր հոգի:

—Այդ բաւական է: Ուրեմն պէտք չէ ժամանակ կորցնել. շուտով գնացէք, թող ձեզանից ամեն մէկը պատրաստէ իր մարդիկը:

Ծերունի Սարգիս իւզբաշին մինչև այժմ լուռ էր. երբ նկատեց, որ քահանայի խօսքերը բաւական ազդեցութիւն գործեցին, ինքն նոյնպէս աւելացրեց.

—Այդ մարդիկը, տէր հայր, անձնանուէր մարդիկ են, ես դրանց ճանաչում եմ, և՛ քաջ մարդիկ են: Ինքս շատ անգամ ականատես եմ եղել դրանց քաջութիւններին: Մինչև այսօր հայի ձեռքը կապված էր, այժմ, փառք Աստուծոյ, կապանքը քանդվեցաւ: Պէտք է մենք էլ ցոյց տանք, որ մարդիկ ենք, անասուններ չենք, որ ամեն կերպ գործածեն մեզ:—Վեր կացէք, զաւակներս, դարձաւ նա դէպի նստողները,—գնացէք, ինչպէս տէր հայրը ասում է, պատրաստվեցէք: Մեր փրկութիւնը մեր քաջութեան մէջն է: Աստուած էլ չէ օգնում մարդուն, երբ նա ինքն իրան չէ աշխատում օգնել: Գիտէք այն առածը, թէ կանգնած եզը ինչ օյին է հանում քնած եզան գլխին...

Բոլորը կանգնեցան ոտքի վրա:

Ծերունին այժմ դարձաւ դէպի տէր Աւետիքը.

—Դրանք կը գնան, կը պատրաստեն իրանց մարդիկը, բայց դուք, տէր հայր, առաջուց պէտք է յայտնէք դրանց, թէ որտեղ պիտի հաւաքվեն և երբ պէտք է յարձակում գործեն:

—Ի հարկէ, պէտք է յայտնեմ, խօսեց քահանան:—Ես իմ մարդիկների հետ կը սպասեմ ձեզ ածխավաճառների հրապարակի այն անկիւնում, որտեղից մի խուլ, նեղ փողոց տանում է դէպի խանի ամրոցը: Դուք ամեն կողմից փոքրիկ խմբերով, առանց աղմուկ հանելու, կը հաւաքվէք այնտեղ: Իսկ յարձակումը կը կատարենք ուղիղ այն ժամանակ, երբ խանի ամրոցից կը յայտնվեն հրդեհի բոցերը, և երբ մի փչանք կը բարձրանայ օդի մէջ: Այդ երկուսը՝ փչանքը և հրդեհի բոցերը կը յայտնվեն մի և նոյն րոպէում: Այդ երևոյթները պէտք է ընտրէք ձեզ որպէս առաջնորդ. չը մոռանաք:

Ծերունին վեր կացաւ բաց անելու սենեակի դուները, որտեղ նրանք նստած էին: Տէր Աւետիքը կրկին դարձաւ դէպի իր աջակիցները այդ խօսքերով.

—Ես ձեզանից, զաւակներս, ոչ խօսք, ոչ երդում և ոչ մի այլ ուխտ չեմ պահանջում, որով-